పందిలిక్రింద

బందా కనకలింగేశ్వరరావుగారు బి. యె.

బొత్తిగాలేకనూ పోలేదు అంత ఒళ్ళుమరచిన భాగ్యమూకాదు ఏదో సంసారపక్షంగా కాలంవెళ్ళి పోతున్నది. పెద్దపెద్ద మామిడిచెట్లు, అరటిచెట్లు లేకపోయినా యింటిముందు యింటివెనుక తాడిచెట్లు మాత్రము రెండున్నాయి రెండూఆడవే! ఒకటి తాటిపళ్ళు తేగలకు, ఒకటి ముంజకాయలకు,—సరే దీపావళి దివిటీల పొట్లాలకు గులకలేవీ? వెతుక్కోవలసినదే,—సాలలో బండెడ్లజత, ఉత్తరపువైపు దొడ్డిలోపాడి పశువులు పిల్లికూనలు చెప్పక్కర్లేదు ఇంటినిండా అవ్వే.

ఇంతకూ, ముఖ్యమైన యింటి మనుష్యులనుగూర్చి చెప్పనేలేదు మానాన్నకు నలుగురాడపిల్లలు. "మొగముండాకొడుకు ఒకడుకంటే ఎక్కువెందుకు పోనిస్తూ" అనేవాడుట మాఅమ్మ "ఇద్దరుంటే బాగుండు"ననేదిట. ఒకళ్ళయిష్టంతోకూడిన వ్యాపారంకాదు గదాయిది మాఅన్నయ్యకు తోడు నేనొకణ్ణి.

ఇప్పటి సంగతులా? ఇప్పటికాలమా? ఎప్పుడో లక్ష్మీదేవి పల్లెటూళ్ళలో కాపురంచేసేటప్పటి మాట. ప్రపంచకమంతా మారిపోయిందిప్పుడు ముసలితనంచేత, ఏపనిచేతగాక, పూర్వపుసంగతులు నెమరుకుతెచ్చుకుంటూ కాలక్షేపంచేస్తున్నాను అదే నాకిప్పుడు కాస్తసంతోషం ఈ ప్రపంచకంలోవున్న నాలుగుగడియలు, అదొక్కటితప్ప నాకు, యింకో సంతోషమేముంది?

ఇల్లు కలకల్లాడుతూవుండేది గంపెడుపిల్లలతోటి. అప్పుడు మా"సత్తెప్ప" ఒక్కతేపెద్దది. ఇద్దరు పిల్లలతల్లి ఉన్నది పల్లెటూరయినా, మావాళ్ళకి చదువుకొద్దిగా పట్టుబడింది మధ్యాహ్నమవటం ఆలస్యము గొడవ యింటినిండాను "కళావరరాజు, డైమనురాణి" అనికాదు "ఇంకోయెత్తు, ఆటకట్టు!" అనికాదు. "గోవిందారామ,—గోవిందా"అంటూ సందడిగాఉండేది అంటే అది మావాళ్ళదైవప్రార్థనకాదు. "శాంత గోవిందనామాలు" చగువుతూవుండేవాళ్ళు 'సీతాకల్యాణం, కుశలవులపాట' చదువుతూ ఉండేవారు. అన్నట్టు 'కాళింగిమర్దన' ఒకటి ఈ పుస్తకాలుతప్ప యింకేమీ ఉండేవికాదు నేనూ అవ్వేచదవటానికి ప్రయత్నించాను నడిచేదికాదు దీర్ఘంతో చదవడానికి సిగ్గేసేది ఆడవాళ్ళపాటని! చటుక్కున లాక్కునేది శ్యామల చేతులోపుస్తకం, "నీకు నడవ దిలాతే" అంటూను ఇన్నిసంవత్సరాలయింది, సల్లనివెంద్రుకలన్నీ తెల్లబడ్డాయి! ఆసంగతులు, ఆపందిలిక్రిందివిశేషాలు రంగుమాయవుగదా!

సాధారణంగా వేసవిరోజుల్లో తీసుకొచ్చేవాళ్ళం సత్తెప్పను యింటికి ఏదోశుభకార్యం ఆరోజుల్లో తటస్థించడంవల్లనో ఏమో? మాఅప్పతోబాటు "కిష్టిగాడు", "అమ్మాణి"

పేరు ఒకటైతేమాత్రం బుద్ధులు ఒకటవాలని ఏశాస్త్రంలోవుంది? నా పేరు సుందరరామయ్య అయితే మట్టుకు నేనందంగా ఉండాలని ఎక్కడున్నది? మాఅప్ప అంతదూరమాలోచించలేదు ఏదో'కృష్ణమూర్తి' అని నామకరణంచేశారు కాని అంతటి అల్లరిపిల్లడవుతాడని ఎవరూఅనుకోలేదు "కిష్టిగాడు", అసాధ్యుడు అబ్బా ఏమల్లరిచేసేవాడు! తగనల్లరి!

నిజంచెప్పద్దూ, మాపెద్దప్ప వచ్చిందంటే మాకుపండగ అందులో కిష్టిగాడంటే మరీసంతోషం — మా పెద్దప్పంటే మాకేకాదు ఊళ్ళోఅందరికీ మంచిఅభిప్రాయమే చాలాతెలివిగలదని, పనిపాటలు నేర్చినదని అది వచ్చిందంటే చినరావమ్మగారు "సత్తెమ్మా, సత్తెమ్మా" అంటూపరుగెత్తుకొచ్చేది. దానికి పనులన్నీ చేతవును పెత్తనం అంతకంటే బాగాచేతవును చిన్నపిల్లలను చేరదీసి "అదుపాజ్ఞలలో"నుంచటం తెలుసును కాని కిష్టిగాడు మట్టుకు లొంగడు పాటలు చదవటంచేతవునని యిదివరకే చెప్పితినిగదా, చేతగానిది

ఏదీ లేదు. సంకురాత్రిముగ్గులు అన్నీ వేసేది పందిట్లో. "తప్పాలాబిళ్ళ"లాండటం మాఅమ్మకు నేర్పేది అయ్యో చిత్రమా! అరుగుకు చుక్కలుసరిగ్గాఉన్నాయోలేదో అది ప్యానుచెయ్యాలి అక్కడ దీనిదే ప్రభుత్వమన్నట్టుగావుండేది నేను మిషనుమీద కుట్టించుకుంటానంటే, అదేకుట్టిపెట్టేది 'మట్టలాగూలు" "బాగోలేదు ఒదులుగాఉన్నా"యని తగూపెట్టితే కోప్పడేది మాయింటికొస్తే, ఇంకచద్దికంచాలదగ్గరనుంచి పక్కమంచాల దగ్గిరవరకు,-దంపుకు వడ్లుకొలవటం మొదలు చాకలిదానికి బియ్యంకొలిచేవరకు,—అంతా దాని పెత్తనమే.

* * * *

"పదిమంది మగవాళ్ళకైనా వడ్డించవచ్చునుగాని, ఒక్కపిల్లాడిని అన్నంతినిపించలే"మంటూవుంటారు యింట్లో ఆడవాళ్ళు మాఅప్ప తెలివితేటలు 'కిష్టిగాడి' ముందు పనికొచ్చేవికాదు పందిట్లో అయిదుకంచాలూ పరిచేవాళ్ళం వేసంకాలంగదూ రాత్రిది పప్పుపులుసు, ప్రొద్దుటిది 'ఉల్లిపాయకారం', వెన్నపూసమీగడ అప్పటిచద్దన్నాలు! కాఫీకాచడం అప్పటికి చేతగాదు మాఅప్పకు. తరువాత తరువాత అలవాటయింది అల్లుళ్ళు నవనాగరికులు,-తమ్ముళ్ళుపుట్టుకు తక్కువగనుకనా-అదికాదని యివి, ఇదికాదనిఅది, ప్రాణంపిసిగించేవాడు కిష్టిగాడు పోట్లాడి యింకాస్త మీగడవేయించుకుంటే నాకో, అనేవాణ్ణి—"మరీమరీ చిన్నవాడవవుతున్నావురా" అనేది అప్ప నామాట వినబడడంతోనే కవ్వంఆపి మాఅమ్మ వెన్నపూసతెస్తూ "నీఅబ్బాయి నీకు ముద్దు మాఅబ్బాయిమాకు" అంటూమజ్జిగకుండజేరేది మాఅప్పకొద్దిగా మూతితిప్పేది నవ్వుతోను అంతా పక్కననవ్వేవాళ్ళము ఇది తల్లీకూతుళ్ళసరసం. అత్తాకోడళ్ళు గనకయితే ఈమాటలుచాలు పోట్లాటలకు. పిచ్చితల్లులు! మాశ్యామల వాళ్ళుఏమి అల్లరెఱుగరుకదా, మామిడిపండుకు కిష్టిగాడు పోట్లాడితే 'పోనీలే' అని ఊరుకునేవారు ఎలాపెంచుతున్నారో పిల్లలను, సహజంగా ఆడపిల్ల లుదారస్వభావులు గావును! కాని మళ్ళీ అమ్మాణి అటువంటిదిగాదు అన్నతోపాటు కజ్జానికి తయారు "గర్వం అడిచేపిల్లలుపుట్టారు సత్తెమ్మా" అంటూండేది ముసలమ్మ 'చింతకుపంతకుం చివికిసిగ్గితితి' నన్నట్టు నాకింకవేఱే భయమెందుకు. నాకెచ్చట సంతోషము, ఆనందము కలుగుననుకొంటినో అవన్నితిరగేసి చూచితిని పడుచుదనములో ఎలావుండేదోగాని యిప్పుడు ప్రణయగాథలు, వింతకథలూ తలనొప్పి నాకీచిన్నప్పటికథలే ఆనందదాయకములు తప్పుపనేదన్నాచేస్తే "మొట్టుమొట్టితే గిద్దెడుమిరియాలురాలాలి"అనేది ఆనానుడి ఏమిటో అర్థంగాకపోయినా, ఆభయం ఎప్పుడూ అలాఉంటుంది రాజభటునిచేతి ఖడ్గమువలె ఆమాటఅలా ఉయ్యాలలూగుతూనే ఉంటుంది దృష్టిలో అదే నైతికశాస్త్రసారస్యము నాఉద్దేశ్యంలో

* * * *

ఆవుపాడికంటె గేదెపాడి ఎక్కువ మాఅమ్మకు పాడిపిచ్చఎక్కువ. 'కిష్టిగాడి'కి గేద్దూడలతో ఆట యిష్టము గంగిరెద్దులంటే మరీయిష్టం గంగిరెద్దులు ఊళ్ళోకొచ్చాయంటే యింక యింటికిరాడు —కిష్టిగాడు, ఇవతలవతలవాళ్ళు పిలిచినట్టు 'ఆదెమ్మగారూ' అంటూపిలుస్తాడు ఆవిడకుగేదెలు మేపడం ఇష్టం మావాడికి దూడలుపెంచడం —ఆవిడపని కష్టం ఉలవులు ఉడకెయ్యాలి, కుడితుంచాలి—మావాడపని తేలిక దొంగచాటున దూడలను ఒదిలేసెయ్యడమే, "సరేలే ఇవ్వాళ పెరుగు పోసుకుందువుగాని"అని విసుక్కుంటూ వెళ్ళేది ముసలమ్మ —

'సీతాకల్యాణం' పాట కంఠతావచ్చును మాఅప్పకు ఆపాటకనీసం అరగంటసేపైనా బతిమాలించుకుంటేనేగాని పాడేదిగాదు అదయినా రాత్రుళ్ళుపాడేదిగాని, పగలుపాడేదికాదు కుశలాయకం ఎవళ్ళన్నా వింటానికి వచ్చినపుడు, వెంకటనరసమ్మగారు చినరావమ్మగారు వచ్చినప్పుడూ పాడేవారు కాని తెల్లవారు

ఝామున కవ్వముమ్రోతేగాని పాటలధ్వని ఉండేదికాదు కాని గుమ్మడుపాట మాఅమ్మపాడుకుంటూ మజ్జిగచేసుకునేది మాఅమ్మకూడ పాటలొచ్చును గావును అనుకునేవాణ్ణి

"గుమ్మడేడి కన్నతల్లీ, గుమ్మడేడమ్మా"

అన్నముక్కలు చెవినిబడితే, ఒక్కొక్కప్పుడు, మాఅప్పలేచి 'కాళింగిమర్దన' పాడేది. ఆచల్ది మాటలు, ఆకృష్ణమూర్తి, ఆయశోదా ఆపాటవింటుంటే చక్కని నిద్రపట్టేది ఇప్పు డెంతవిచారిస్తేనేమి లాభం, చదివిచదివీ రాళ్ళంటిపద్యాలు నోరునెప్పెట్టింది ఆపాటలు ఎంతమృదువుగా ఉండేవి చెవులకు!- అసలు,-పాటలు వినాలి కాని చదవకూడదు ఆచదవటమైనా ఆడవాళ్ళు చదువుతుంటేనే వినాలి. ఆకంఠము మగవాడికి తల్లక్రిందైనారాదు.

*   *   *   *

మామూలుగానే అంతాకూర్చున్నాము పందిట్లో,—మాఅప్ప పడుకుని సగంమెలకువతో వింటోంది గోవిందనామాలు అమ్మాణి శ్రద్ధతో వింటోంది. అమ్మకూర్చుని కునికిపాట్లుపడుతోంది. శ్యామల గోవిందనామాలు చదువుతోంది నేనేంచేస్తున్నానో జ్ఞాపకంలేదు 'కిష్టిగాడు' గంగిరెద్దును తయారుచేస్తున్నాడు గేదూడమీద జంబఖానా దుప్పట్లువేసి తయారుజేసి 'విద్దె' నేర్పుతున్నాడు శ్యామలం, వాళ్ళకి, కిష్టిగాడి అల్లరిచూద్దామంటేనే ఎక్కువయిష్టము-కాని అమ్మఅడ్డముంది. ఆవిడంటే కిష్టిగాడికి చనువు

శ్యామల "అప్పుడూ కౌసల్య, గోవిందారామ"
కిష్టిగాడు "ఆదెమ్మగారికీ గోవిందారామ
ఆవుల్లులేవంట గోవిందా .."

"ఆకతాయివాడు వాడితోఏమిటి చదవండే"అంది అమ్మ.

అంతకంటే చురుగ్గాఉండాలని కిష్టిగాడు

"పాలకుండలోను గోవిందారామ,
మీగడాలేదంట గోవిందా—"

"తినొచ్చేదుగావును సన్యాసి" అంది, అమ్మ సత్తెప్పజోక్యం కలుగజేసికొంది "వాడెక్కడతిన్నాడు. వేడిపాలమీద మీగడ! ఉత్తది"అన్నది

"నల్లపిల్లీమూతి గోవిందారామ
తెల్లనై నాదంట గోవిందా"

అని పక్కునవ్వాడు కిష్టిగాడు అంతా అటుచూస్తున్నారు ఇంకేం ఆటసాగించవచ్చు అనుకున్నాడు. అమ్మాణికి చుఱచుఱకోపంవచ్చింది "చిలిపివెధవ"అని మూతితిప్పుకుంటూ అన్నది మళ్ళీ పండ్లికిలించి

"అమ్మాణిమొగుడికీ గోవిందారామా
అష్టవంకరలంట గోవిందా''అన్నాడు.

"ఫోనీలే" అని విసుక్కుంది అమ్మాణి జడాడిస్తూను

"అమ్మల్లార! బాబుల్లార! ఎద్దునుసూడండి,
ఎంకటేశుడండి, మొక్కితేపున్నెముమీకండీ"

అంటూ కుడికాలు, ఎడమకాలు ఎత్తిస్తూ ఆడించాడు. "నీకంతేరాతలే" అంది అప్ప లోపల సంతోషమే

"గంగిరెద్దుల అబ్బాయికి కాసిని ఒడ్లేసిపంపండే" అంది అమ్మ

శ్యామల —ఏం గావాలబ్బాయి?

కిష్టి:—నవ్వుతూ— "డబ్బూధాన్యంవద్దండి
పాతవస్త్రములు వద్దండి
మజ్జిగదాహం వద్దండి
మామయ్యకూతురు చాలండి"

అంతాపక్కనవున్నారు సత్తెప్పకూడా నవ్వు ఆపుకోలేకపోయింది.

"గంగిరెద్దులాడికి పిల్లనెవరిస్తార్రా" అంటూ మాఅమ్మకూడా నవ్వింది

రోజులుక్రమంగా మాఱిపోతుంటాయి రోజులతోపాటు బుద్ధులుకూడాను ఒకసమయాన్ని దుర్లభమనుకొన్న ఆశలు, ఇంకొకసమయమందు చేతికందినట్లుంటాయి. ఒకసమయాన్ని చేతికందినఆశలు అంతరిక్షాన్ని అదృశ్యమవుతాయి ఇప్పుడేమో ఋషీశ్వరుడను అప్పుడో పెత్తనమంత నాచేతిమీదే నడిచింది. ఇప్పుడంటే ఎక్కడోదూరాన్ని ఒంటరియైనానుగాని మునుపు ఆకుల్లో మెదలిన పువ్వునే

పందిల్లిక్రిందిరోజులన్నీ వచ్చగానే నడిచాయి ఎంతోకాలంపట్టలేదు. ఎవరిదారిని వాళ్ళే వెళ్ళిపోయారు. ఎవరత్తారివూరు ఎక్కడో ఆసంతోషసాగరం పాయలైచీలిపోయింది. చీలిపోయి తేలిపోయింది మా అమ్మ, ఎన్నాళ్ళని ఉంటుంది పాడికుండ కప్పగింతలు చెప్పేసింది అనేకసార్లువెళ్ళాను వాళ్ళవాళ్ళయిళ్ళకు. ఏమిసౌఖ్యం? అందరుకలిసి ఉన్నంతసౌఖ్యం అప్పుడెక్కడిది? పైగా పుట్టిల్లుఅత్తిల్లుఅని భేదమున్నదిగదా. అమ్మాణి పిల్లలతల్లి అయింది కిష్టిగాడు, అల్లరి బతిమాలినా చేయడంమానేశాడు శాశ్వతమీసుఖములనుకొన్న నేను మోసపొయ్యాను ఎవరెక్కడో-ఏవెక్కడో, ఆచిన్ననాటిసంగతులే నాకాధారం ఆకిష్టిగాడిప్పుడు, ఆలోచనాపరుడు, దీర్ఘాలోచన,—నవ్వనేనవ్వడు

నాకు తప్పిందిగాదు సత్తెప్పగారి యింటికివెళ్ళటం ఆపనిమీద ఏముఖంపెట్టుకువెళ్ళను. మాయింట్లో పందిలెగిరిపోయి యెన్నిరోజులయిందో, పాలకుండపగిలిపోయి ఎన్నిరోజులయిందో. మాసత్తెప్ప అడుగెట్టి ఎన్నిరోజులయిందో—మాటమంతిచెప్పి "అన్నయ్యకూతుర్ని సుందరాన్ని కిష్టిగాడికి—" అని ఊరుకున్నాను చిక్కముఖమేసుకు ఊరుకుంది "అమ్మతోనే పుట్టిల్లు అయ్యతోనే-" మాట్లాడదామంటే గొంతుకరాలేదు "నేనొకవ్యర్థుడనైనాను" అని చిన్నపిల్లాడిలాగ కంటనీరుపెట్టేను.

* * * *

ఆనందమంతా అమ్మవల్ల అప్పవల్ల అనుభవించిన నామనసు చివుక్కుమన్నది ఇంక ఉండలేకపోయాను నలుగురిలోనూ, ఒకఋషినైతే మంచిదనుకున్నాను. మనస్సునిగ్రహించడం సామాన్యమా ఎవరిని మఱచిపోగలను? ఏది మఱచిపోగలను? కన్నుతెఱచిన దుఃఖము. కలుముసాచిన కలదళము—మానినైనైతే మంచిదనుకున్నాను మనస్సులో ఆరోజులు తలచుకుంటూ, ఈమిగిలినరోజులు గడుపుదామనుకుంటున్నాను కిష్టిగాణ్ణి చూద్దామా? అమ్మాణ్ణిచూద్దామా, శ్యామలను చూద్దామా? అమ్మనుకలుసుకుందామా? పందిట్లో అల్లాగే నిద్రపోదునో?